

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Старостіна Олена Юріївна,

аспірант відділу дослідження проблем кримінального права
Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В. Сташиса
Національної академії правових наук України

У статті здійснено порівняльне дослідження норм законодавства провідних європейських країн та США про кримінальну відповідальність за посягання на права та охоронювані законом інтереси військовослужбовців. Порівняльний аналіз обумовлено необхідністю усунення існуючих вад і недоліків статі 435-1 КК України, прийнятої в 2022 році в умовах повномасштабної збройної агресії. Серед основних недоліків вказаної норми вітчизняні учені виділяють наступні: 1) невідповідність суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 435-1 КК України, тому, який визначено для Розділу XIX Особливої частини КК України; 2) невідповідність об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 435-1 КК України, розділу Особливої частини КК України, в якому поміщено вказану норму; 3) обмеження застосування положень ст. 435-1 КК України умовами збройної агресії виключно з боку Російської Федерації; 4) обмеження застосування положень ст. 435-1 КК України виключно випадками, коли особою, яка здійснює заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації, є військовослужбовець; 5) відсутність прямого взаємозв'язку між характером виконуваної діяльності та самим посяганням, оскільки конструкція статті встановлює ознаки лише правового статусу потерпілого.

Автором досліджено законодавство про кримінальну відповідальність низки країн та наведено приклади кримінально-правової охорони прав та інтересів військовослужбовців в законодавстві Франції, ФРН, Австрії, Італії та США. Визначено, що, хоча вказані норми й сконструйовані та впроваджені до національних законодавств про кримінальну відповідальність цих країн поза станом війни, все ж їх досвід може бути корисним в частині удосконалення положень ст. 435-1 КК України. Запозичення окремих законодавчих конструкцій, а також досвід роз'яснення окремих термінів та понять, що вживаються в нормах про кримінальну відповідальність, або у окремій примітці, або з посиланням на норму, що містить роз'яснювальне тлумачення, дозволило б вирішити окремі конструктивні недоліки та вади ст. 435-1 КК України.

Ключові слова: образа військовослужбовця, погроза військовослужбовцю, кримінальна відповідальність, кримінальне законодавство іноземних країн, конструктивні недоліки правової норми.

Starostina Olena. Criminal law protection of the rights and interests of the military: the experience of foreign countries

The article presents a comparative study of the legislative provisions of leading European countries and the United States regarding criminal liability for encroachments on the rights and legally protected interests of military personnel. The comparative analysis is driven by the need to eliminate existing flaws and shortcomings in Article 435-1 of the Criminal Code of Ukraine, adopted in 2022 amid the full-scale armed aggression. Among the main deficiencies of this provision, domestic scholars highlight the following: 1) inconsistency of the perpetrator of the criminal offense, as provided for in Article 435-1 of the Criminal Code of Ukraine, with the one designated for Chapter XIX of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine; 2) inconsistency of the object of the criminal offense, as provided for in Article 435-1 of the Criminal Code of Ukraine, with the chapter of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine in which the provision is placed; 3) limitation of the application of Article 435-1 of the Criminal Code of Ukraine exclusively

to conditions of armed aggression by the Russian Federation; 4) limitation of the application of Article 435-1 of the Criminal Code of Ukraine solely to cases where the person carrying out measures to ensure national security and defense, repelling, and deterring armed aggression by the Russian Federation is a military serviceman; 5) absence of a direct link between the nature of the performed activities and the act of encroachment itself, as the provision only establishes characteristics of the legal status of the victim.

The author examines the criminal liability legislation of several countries and provides examples of the criminal-legal protection of the rights and interests of military personnel in the legislation of France, Germany, Austria, Italy, and the United States. It is determined that although these provisions were developed and incorporated into national criminal laws outside a wartime context, their experience may be valuable for improving Article 435-1 of the Criminal Code of Ukraine. The borrowing of certain legislative constructions, as well as the experience in interpreting specific terms and concepts used in criminal liability provisions – either through separate notes or by referencing norms containing interpretive definitions – could help to address some of the structural shortcomings and deficiencies of Article 435-1 of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: *insult of a military serviceman, threat to a military serviceman, criminal liability, criminal legislation of foreign countries, structural deficiencies of a legal norm.*

Постановка проблеми. З моменту існування норми про кримінальну відповідальність за образу честі і гідності військовослужбовця, погрозу військовослужбовцю (ст. 435-1 КК України) фахівцями висловлено низку зауважень до її змісту, які здебільшого стосувались таких проблем: 1) невідповідність суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 435-1 КК України, тому, який визначено для Розділу XIX Особливої частини КК України; 2) невідповідність об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 435-1 КК України, розділу Особливої частини КК України, в якому поміщено вказану норму; 3) обмеження застосування положень ст. 435-1 КК України умовами збройної агресії виключно з боку Російської Федерації; 4) обмеження застосування положень ст. 435-1 КК України виключно випадками, коли особою, яка здійснює заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації, є військовослужбовець; 5) відсутність прямого взаємозв'язку між характером виконуваної діяльності та самим посяганням, оскільки конструкція статті встановлює ознаки лише правового статусу потерпілого.

Беручи до уваги складність тих обставин, в яких приймалась ст. 435-1 КК України, можна зрозуміти причину існуючих конструктивних вад і недоліків цієї норми. Разом із цим може скластися враження, що кримінальна відповідальність

за посягання на честь і гідність військовослужбовця, членів його сім'ї або близьких родичів та їх майно є ексклюзивним законодавчим рішенням нашої держави, реалізованим в умовах повномасштабного вторгнення держави-агресора. Проте проведений науково-практичний аналіз законодавства про кримінальну відповідальність окремих європейських країн та США дозволив з одного боку отримати контраргументи щодо такої думки, а з іншого – сформулювати певні пропозиції в напрямку удосконалення ст. 435-1 КК України з урахуванням передового досвіду провідних держав.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На науковому та практичному рівнях увагу новелі законодавства про кримінальну відповідальність, якою було криміналізовано образу честі і гідності військовослужбовця, погрозу військовослужбовцю, приділяли О.С. Бондаренко, І.В. Гловюк, В.В. Ємельяненко, А.А. Когут, К.М. Оробець, А.Ю. Сердечна, А.О. Тимофеев, А. Удод, М.І. Хавронюк, К.О. Черевко, М.В. Членов, Д.С. Шеїн та ін. Науковий внесок зазначених авторів в частині аналізу ст. 435-1 КК України та пошуку шляхів її удосконалення є вагомим, проте фахова дискусія все ще триває, нові погляди та думки також мають право на існування. Дослідження ж іноземного досвіду криміналізації ретичної агресії проти військовослужбовців здійснив Є. Є. Лисенко, проте наведені ним приклади норм законодавства інших дер-

жав можуть бути значно розширені, у тому числі тими прикладами, які могли б дати нам необхідні емпіричні матеріали для визначення напрямів подальшого удосконалення ст. 435-1 КК України.

Мета статті: 1) пошук вдалих прикладів передового досвіду в законодавстві провідних країн Європи та США з криміналізації суспільно небезпечних діянь, пов'язаних із посяганнями на охоронювані законом права та інтереси військовослужбовців, які вчинено у зв'язку із їх правовим статусом або виконанням своїх обов'язків; 2) визначення можливих напрямів удосконалення ст. 435-1 КК України з урахуванням результатів порівняльно-правового аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. В. Канцір та Х. Олійник підкреслюють, що «порівняння кримінального законодавства іноземних держав, сприятиме різнобічному аналізу досліджуваного питання, що дасть змогу оцінити ефективність наявних норм, виявити схожі, а головне відмінні риси у КК України та інших держав. Відповідний аналіз надає змогу побачити переваги окремих законодавчих конструкцій, впровадити у національну правову систему позитивний досвід, а також визначити перспективи в цій частині» [1, с. 191].

Зрозуміло, що найбільш цінним є досвід тих держав, які, по-перше, мають схожу правову систему, схожі принципи і правила побудови правових норм та саму структуру законодавства про кримінальну відповідальність. І, по-друге, наявність схожої кримінально-правової норми повинна доповнюватись також практичним досвідом її застосування в умовах, подібних тим, в яких опинилась Україна напередодні повномасштабного вторгнення сил держави-агресора. Проте автором не встановлено таких фактичних сполук. Надалі нами буде наведено приклади окремих положень законодавства окремих європейських країн та США, що а) регулюють правовий захист військовослужбовців, близьких родичів та членів їх сімей; б) встановлюють кримінальну відповідальність за образу честі і гідності, погрози військовослужбовцю та в) містять роз'яснення, тлумачення або визначення термінів та категорій, аналогічних

тим, що застосовані законодавцем в тексті ст. 435-1 КК України. Зупинимось на тих положеннях, які, на нашу думку, представляють найбільший інтерес.

1. Французька Республіка (далі за текстом – Франція). Кодекс оборони Франції містить положення про права військовослужбовців, включаючи захист їх гідності та майна. Зокрема, відповідно до ст. L4123-10 Кодексу оборони Франції [2], військовослужбовці захищені Кримінальним кодексом і спеціальними законами від умисного посягання на фізичну недоторканність особи, погроз, насильства, моральних або сексуальних домагань, нападів, образ, наклепу чи зневаги, яких вони можуть зазнати. Подружжя, цивільні партнери, партнери за договором громадянської солідарності, діти та прямі висхідні родичі військовослужбовців мають право на захист з боку держави у випадку, якщо через службову діяльність військовослужбовця вони стали жертвами погроз, насильства, моральних або сексуальних домагань, нападів, образ, наклепу чи зневаги. Вказані гарантії захищено нормами чинного законодавства Франції, зокрема Кримінального кодексу [3]. Особливої уваги в контексті досліджуваної теми заслуговує низка норм, які передбачають кримінальну відповідальність за злочинні дії як щодо військовослужбовців, так і щодо обороноздатності, складовою якої вони є.

Так, ч. 1 ст. 413-3 КК Франції встановлює кримінальну відповідальність за провокацію непокори у будь-який спосіб з боку військовослужбовців або осіб, що підлягають у будь-якій формі національній службі, з метою спричинення шкоди національній обороні. Якщо моделювати способи вчинення цього кримінального правопорушення, то можна стверджувати, що непокору реально спровокувати також шляхом, наприклад, систематичного приниження честі і гідності військовослужбовців.

Стаття 413-4 КК Франції передбачає кримінальну відповідальність за участь у спробах деморалізувати армію з метою нанесення шкоди національній обороні. Цілком очевидно, що, наприклад, погрози військовослужбовцю, якого залучено до оборонних заходів (чи потенційно може бути залучено), можуть деморалізувати

його та спричинити відмову від виконання обов'язків служби. У ч. 2 вказаної статті також передбаченого особливості кримінальної відповідальності за дії, передбачені ч. 1 ст. 413-4 КК Франції, які вчиняються шляхом створення друкованої чи аудіовізуальної продукції.

Як бачимо, окрема категорія дій, що вчиняються проти армії та військовослужбовців, розглядаються законодавством Франції, як посягання на національну обороноздатність. Зрозуміло, що участь у спробах деморалізації армії, а також провокація непокори з боку військовослужбовців можуть вчинятись як з метою завдання шкоди обороноздатності, так і без такої мети, проти шкода завдається (створюється загроза її завдання) у будь-якому випадку, що необхідно враховувати.

Статтею 433-3 КК Франції передбачено кримінальну відповідальність за погрозу вчинити злочин або правопорушення проти особи чи майна, висловлену на адресу особи, яка має публічний виборчий мандат, судді, присяжного, адвоката, публічного чи міністеріального офіцера, військовослужбовця жандармерії, працівника національної поліції, митниці, інспекції праці, пенітенціарної служби або будь-якої іншої особи, що є носієм публічної влади, у зв'язку з виконанням ними своїх службових обов'язків і якщо статус жертви був очевидний або відомий винному. Як бачимо, Франція засобами законодавства про кримінальну відповідальність захистила службову діяльність окремих категорій осіб, які виконують певні функції від імені держави. При цьому, і це є важливим застереженням, яке може бути враховане у ст. 435-1 КК України, при вчиненні злочинних дій «статус жертви був очевидний або відомий винному». Це важливо, оскільки наразі існуюча редакція ст. 435-1 КК України дозволяє притягнути до відповідальності особу, яка, наприклад, образила честь і гідність військовослужбовця, не усвідомлюючи, що він здійснює заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації.

Стаття 433-5 КК Франції встановлює кримінальну відповідальність за неповагу до осіб, що виконують функції від імені

держави. Так, зазначеною нормою криміналізовано образу особи, яка виконує завдання з надання державної послуги, виражену у вигляді слів, жестів або погроз, у письмовій формі чи через будь-які зображення, незалежно від їх характеру, які не були оприлюднені, або шляхом надсилання будь-яких предметів – якщо ці дії відбулися під час або у зв'язку з виконанням нею своїх обов'язків і мають принизливий характер або порушують повагу до функції, яку вона виконує. Сам зміст образи в наведеній нормі розкривається не через визначення, а через вичерпний перелік дій, які її утворюють. При цьому суб'єкт пов'язує образу з виконанням потерпілим своїх обов'язків або вчиняє її з метою виявити неповагу до тієї функції, яку виконує потерпілий.

2. Федеративна Республіка Німеччина (далі за текстом – ФРН). В ФРН військовослужбовці Збройних Сил (Бундесверу) прирівнюються до державних службовців і користуються спеціальним правовим захистом при виконанні своїх службових обов'язків. Збройні Сили розглядаються законодавцем як основна складова обороноздатності, тому в Кримінальному кодексі ФРН [4] існують прямі норми, що захищають військовослужбовців як Збройних Сил, так і Сил безпеки від посягань, які пов'язано із виконанням останніми своїх обов'язків.

Відповідно до § 89 КК ФРН кримінально караним є діяння, що виражається у цілеспрямованому впливі на військовослужбовців Бундесверу або органів громадської безпеки з метою підірвати їхню обов'язкову готовність захищати безпеку ФРН або конституційний лад, і тим самим свідомій підтримці зусиль, спрямованих проти існування чи безпеки ФРН або проти конституційних засад. Розділом § 109d КК ФРН (Пропаганда, що перешкоджає діяльності Бундесверу) передбачено кримінальну відповідальність за дії, що полягають у навмисному висловленні неправдивих або грубо спотворених фактичних тверджень з метою їх поширення, або свідомому поширенні таких тверджень особою, якій достеменно відомо про їхню неправдивість, якщо поширення таких тверджень може завадити діяльності Бундесверу та має на меті перешкодити йому

у виконанні завдань із національної оборони. Конотація цієї норми пов'язує поширення певної інформації здійснюється не з побутовими мотивами, а з метою зриву певних заходів із національної оборони, що необхідно врахувати і щодо діяння, передбаченого ст. 435-1 КК України.

Також необхідно звернути увагу на окремі аспекти, які стосуються законності діяльності посадової особи або військовослужбовця, щодо яких здійснюється посягання. Так, § 113 (Опір представникам влади) та § 114 (Фізичний напад на представників влади) КК ФРН передбачають кримінальну відповідальність відповідно за 1) опір шляхом застосування сили або погрози застосування сили посадовій особі або військовослужбовцю Бундесверу, який уповноважений здійснювати виконання законів, нормативних актів, судових рішень, ухвал або розпоряджень, під час виконання потерпілим такої службової дії (§ 113) та 2) фізичний напад на посадову особу або військовослужбовця Бундесверу, який виконує службову дію щодо виконання законів, нормативних актів, судових рішень, ухвал або розпоряджень (§ 114). Разом із цим, відповідно до ч. 3 § 113 (яка поширює свою дію також і на § 114), діяння не карається за цією нормою, якщо службова дія була незаконною або якщо навіть винний помилково вважав, що дія була законною.

Досить цікавим є також досвід криміналізації ФРН таких діянь, як образа, плітки (поширення зневажливої неправди) та наклеп (§ 185, § 186 та § 187). Зокрема поняття образи в законодавстві не розкривається, проте її кваліфікованими видами визнається публічна образа, образа, вчинена на зборах, образа, вчинена шляхом поширення інформації або фізичного впливу. Що ж стосується пліток, то під ними розуміється висловлення або поширення щодо іншої особи факту, який може принизити її гідність або знизити її репутацію в очах громадськості, якщо не буде доведено, що цей факт є правдою. Наклепом же визнається свідоме неправдиве висловлення або поширення про іншу особу факту, здатного принизити її гідність, знизити її репутацію або підірвати її довіру (кредитоспроможність. Різниця між плітками та наклепом полягає

в різниці усвідомлення особою неправдивості висловленої інформації: вчиняючи наклеп, суб'єкт усвідомлює неправдивість поширюваної інформації.

Аналіз наведених вище норм діє підстави стверджувати про високий рівень кримінально-правового захисту честі і гідності особи в німецькому суспільстві, а також честі, гідності та діяльності, пов'язаної із виконанням своїх службових обов'язків військовослужбовців Бундесверу, що, на думку законодавців ФРН, є необхідним в контексті належного забезпечення обороноздатності держави.

3. Австрійська Республіка (далі за текстом – Австрія). КК Австрії містить низку норм, які захищають честь та гідність військовослужбовців Бундесверу Австрії, що є запорукою забезпечення обороноздатності країни на належному рівні. § 111 КК Австрії (Наклеп) та § 115 КК Австрії (Образа) [5] містять базові визначення означених понять. Наклеп визначається, як приписування у спосіб, доступний для сприйняття третьою особою потерпілій особі зневажливої риси характеру чи переконування або звинувачення останньої в негідній поведінці чи поведінці, що суперечить моральним нормам, здатній знизити її авторитет або зневажити її в очах громадськості. Під образою в КК Австрії розуміється публічне або вчинене в присутності кількох осіб приниження, висміювання, завдання тілесних ушкоджень іншій особі або погроза їй тілесною шкодою.

Зміст наклепу та образи під час досудового розслідування ретельно перевіряються на предмет правдивості, так само, як і оцінюється обстановка, в якій було вчинено образу чи висловлено наклеп, а також, якою була поведінка потерпілої особи, що передувала протиправним діям суб'єкта.

Відповідно до § 116 КК Австрії (Публічна образа представницького органу, Бундесверу або органу влади), є кримінально караними дії, передбачені § 111 або § 115, якщо вони спрямовані проти Національної ради, Федеральної ради, Федеральних зборів або земельного парламенту, проти Бундесверу, окремого підрозділу Бундесверу або проти органу влади, і вчинені публічно. Ця норма є еталонним прикла-

дом безпосереднього захисту інтересів військовослужбовців від проявів образ, наклепу, фізичного насильства чи погроз його застосування.

4. Сполучені Штати Америки (далі за текстом – США). Законодавство США, зокрема кримінально-правове, містить декілька норм, які в контексті захисту прав та інтересів військовослужбовців від протиправних посягань є досить прогресивними та такими, окремі положення яких можна було б врахувати / запозичити при конструюванні відповідних норм вітчизняного законодавства про кримінальну відповідальність.

Відповідно до § 1389 Розділу 18 Зводу законів США (Заборона нападів на військовослужбовців США у зв'язку з військовою службою) [6], підлягає кримінальній відповідальності особа, яка у зв'язку з військовою службою потерпілого або його статусом як військовослужбовця США, свідомо вчиняє напад або побиття військовослужбовця США чи найближчого члена його сім'ї, або свідомо знищує чи пошкоджує майно такого військовослужбовця чи його близького родича, або вступає у змову про вчинення таких дій.

Приміткою до статті роз'яснено окремі терміни, які в ній згадуються. Зокрема, термін «військовослужбовець» вживається у значенні, визначеному в § 1388: а) член Збройних сил США; б) колишній член Збройних сил США протягом 5 років з моменту його звільнення з військової служби. Також найближчий член сім'ї потерпілого, відповідно до § 115 визначається як (А) її/його чоловік (дружина), батько або мати, брат або сестра, дитина, або особа, щодо якої вона/він виконує обов'язки як батько (*in loco parentis*); або (В) будь-яка інша особа, яка проживає з нею/ним в одному домогосподарстві та є родичем за кров'ю або шлюбом.

Вважаємо примітку про те, що потерпілим може визнаватись також військовослужбовець, який звільнився з військової служби не раніше 5 років з моменту посягання, цілком логічною та конструктивною. Якщо посягання на військовослужбовця вчиняється у зв'язку із здійсненням ним заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації, то,

наприклад, мотив помсти суб'єкт може реалізовувати через деякий час.

Також законодавством США передбачено кримінальну відповідальність за дії, що впливають на Збройні сили (§ 2387 Розділу 18 Зводу законів США) та аналогічні дії, вчинені під час війни (§ 2388 Розділу 18 Зводу законів США). В цілому за такі дії підлягає відповідальності особа, яка з наміром втручання, ослаблення або впливу на лояльність, моральний стан чи дисципліну Збройних або Військово-морських сил Сполучених Штатів 1) радить, наставляє, закликає або будь-яким чином спричиняє або намагається спричинити непокору, нелояльність, бунт чи відмову від виконання обов'язків будь-яким військовослужбовцем Збройних сил чи Військово-морських сил США; 2) розповсюджує або намагається розповсюджувати будь-які письмові або друковані матеріали, які радять, наставляють або закликають до непокори, нелояльності, бунту або відмови від виконання обов'язків таким військовослужбовцем.

Що ж стосується дій, які впливають на Збройні сили під час війни (§ 2388 Розділу 18 Зводу законів США), то за них підлягає кримінальній відповідальності особа, яка під час війни, у якій беруть участь Сполучені Штати, 1) навмисно поширює або передає неправдиві повідомлення чи заяви з наміром зашкодити операціям або успіху Збройних або Військово-морських сил США або сприяти успіху ворогів США; або особа, яка 2) навмисно спричиняє або намагається спричинити непокору, нелояльність, бунт або відмову від виконання обов'язків у Збройних силах США, або навмисно перешкоджає процесу набору або вербування військових до шкоди для служби чи Сполучених Штатів, або намагається це зробити.

5. Італійська Республіка (далі за текстом – Італія). Варто зазначити, що Італія має досить сформований інститут норм про кримінальну відповідальність за дії, які тим або іншим чином посягають на військовослужбовців, їх честь, гідність та інші суміжні суспільні інтереси. Досить цікавими є положення ст. 341-bis КК Італії (Образ державного службовця) [7], обов'язковими елементами обстановки у якій визначено вчинення кримінального

правопорушення у публічному або відкритому для громадськості місці в присутності кількох осіб.

Деякі норми КК Італії також стосуються протиправного впливу на свідомість військовослужбовців з метою ослаблення їх здатності та рішучості до виконання своїх обов'язків. Відповідальність за такі дії передбачено ст. 265 (Політичний дефетизм) та ст. 266 (Підбурювання військовослужбовців до непокорі законам) КК Італії. Зокрема, під дефетизмом у кримінальному праві Італії розуміється поширення або передача під час війни неправдивих, перебільшених або тенденційних чуток чи новин, які завдають шкоду національним інтересам та можуть викликати громадську тривогу, пригнічувати громадський дух або іншим чином послаблювати опір нації перед ворогом. Погодимось із тим, що образи військовослужбовців чи погрози їм (пов'язаним із ними близьким особам) також можуть викликати у них тривогу, пригнічувати їх дух, що здатне послабити їх опір ворогу. Те ж саме стосується й випадків 1) підбурювання військовослужбовців до порушення законів, присяги або військової дисципліни чи інших обов'язків, що випливають із їхнього становища, або виправдування перед ними дій, що суперечать законам, присязі чи військовим обов'язкам (ст. 266 КК Італії).

Наостанок згадаємо про ст. 290 КК Італії (Наруга над Республікою, конституційними інститутами та Збройними Силами), якою передбачено кримінальну відповідальність за публічне паплюження Республіки, законодавчих зборів (одне або обидва), Уряду, Конституційного суду або судової системи, а також за публічну

неповагу до Збройних Сил держави або сил визволення.

Висновки. Провідні європейські держави, а також США мають норми, спрямовані на кримінально-правовий захист прав та інтересів військовослужбовців, сконструйовані та впроваджені до їх національних законодавств про кримінальну відповідальність поза станом війни. Досвід зазначених країн щодо криміналізації ретичних та інших посягань на військовослужбовців, їх близьких родичів та членів сім'ї свідчить про те, що військовослужбовець розглядається як складова Збройних сил, сил оборони / безпеки та, відповідно, є одиницею обороноздатності держави як складової національної безпеки. Досить часто про це непрямо свідчить або вказівка на зв'язок посягання із відповідною діяльністю, або мета суб'єкта – знизити боєздатність відповідних підрозділів чи взагалі завдати шкоди обороноздатності держави. Запозичення таких конструкцій, на нашу думку, дозволило б вирішити окремі конструктивні недоліки та вади ст. 435-1 КК України.

Також досить позитивним та таким, що може бути реалізованим у вітчизняному законодавстві, є досвід роз'яснення окремих термінів та понять, що вживаються в нормах про кримінальну відповідальність, або у окремій примітці, або з посиланням на норму, яка містить роз'яснювальне положення. Це виключає розбіжності у їх розумінні та складнощі при застосуванні самої норми. Низка термінів та категорій, які законодавець вжив у тексті ст. 435-1 КК України, поки що не мають ні єдиного визначення у нормативно-правових актах, ні єдиного розуміння серед науковців і практиків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Канцір В., Олійник Х. Іноземний досвід регламентації кримінальної відповідальності за пропаганду, планування, підготовку, розв'язування та ведення агресивної війни. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Юридичні науки». 2020. Т. 7, № 1, С. 191–196.
2. Code de la défense. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071307/2025-04-19/.
3. Code pénal. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070719/.
4. Strafgesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 13. November 1998 (BGBl. I S. 3322), das zuletzt durch Artikel 2 Absatz 2 des Gesetzes vom 7. November 2024 (BGBl. 2024 I Nr. 351) geändert worden ist. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/BJNR001270871.html>.

5. Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Strafgesetzbuch, Fassung vom 23.04.2025. URL: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002296>.

6. United States Code. URL: <https://uscode.house.gov/browse/prelim@title18&edition=prelim>.

7. Codice Penale (approvato con Regio Decreto n. 1398 del 19 ottobre 1930). URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/18132>.